

Kállay Géza

A MAGASABB TÖRVÉNY

– EMERSON ÉS A MENEKÜLŐ RABSZOLGÁK

2017-02-08 | ESSZÉ

Bőségesen van pénzen vett szolgájuk,
Őket rabként durva munkára fogják,
Mint egy szamarat, öszvért vagy kutyát:
Ők a magukéi, fizettek értük.
Most mondjam azt: legyenek szabadok,
És örököseiknek házasársai?
Miért izzadnának a terhek alatt?
Mint maguknak, legyen puha ágyuk,
Szájpadlásukat ugyanúgy csiklandja
Jó falat...? Erre maguk azt mondják:
„A rabszolga enyém”.
(Shakespeare: A velencei kalmár, IV. 1)

„Polgártársaim, ritkán szólalok meg közügyekben. Ezek általában undorítóak és fájdalmasak, és a beavatkozás kontárkodásnak hat, mintha a tudós hátat fordítana saját munkájának” – ezekkel a szavakkal kezdődik Ralph Waldo Emerson a rabszolgák ügyében tartott előadása 1854. március 7-én, a New York-i Rabszolgaság Ellenes Társaság ülésén.^[1] Másnap a New York Tribune teljes terjedelmében közölte a beszédet, lelkiismeretesen megörökítve a közönség reakcióit is. Az Egyesült Államok hivatalos nemzetközi elismerésénél épp csak húsz évvel fiatalabb Emerson, aki már huszonegyedik évében, első nagy európai körútja előtt, 1833. december 22-én lemondott unitárius lelkészi állásáról, az 50-es évek közepére beérkezett szerző: rendszeresen tart filozófiai, irodalmi és teológiai tárgyú nyilvános előadásokat

Bostonban és más nagyvárosokban, tekintélye egyre növekszik, mérvadó gondolkodónak számít. Az okot, miért nem hallgathat közügyekben, előadása végén adja meg: „az ember nem határolhatja el magát korának kérdéseitől. Gyűlöletes volna, ha beérnénk a védekező állásponttal. A szabadság minden bátor és öntudattal rendelkező ember keresztes hadjárata – minden művelt ember elbeszélő költészete, új vallása, lovagi énje [...] abban az órában, amikor az Egyesült Államokat veszedelem fenyegeti és sárkányok szállták meg”. Mi ez a veszedelem, milyen sárkányokról van szó?

szabadság és szolgaság

Valami sorsdöntő változás érlelődik a fiatal Államokban. Emerson a *Természet* [*Nature*, 1836], az *Önbizalom* [*Self-Reliance*, 1841], a *Költő* [*The Poet*, 1844] és egyéb, legalapvetőbb eszméit magukba

foglaló esszéinek egyik legfontosabb felismerésével kezdi előadását: „az egyetlen, amely egy intellektuális beállítottságú személynek sohasem bocsátható meg, ha nincs tisztában saját feladataival, ha gondolatait másoktól veszi. Mert hiányzik belőle a képesség, hogy bátran saját elképzelésekkel álljon elő, ostobán ismétli mások jelszavait, s ebben az elme kimerül és elhülyül, hiszen még ennek felismerésére sem képes saját, megélt, eredeti tapasztalatok nélkül; nyilvánvalóan itt a természetes elme működése is teljesen kizárt; az ilyen ember minden ereje és tehetsége abban merül ki, hogy szorult helyzetbe hozza önmagát, mert képtelen kilépni tanára cipőjéből. Azt mondogatja, amit szeretne, ha elhinnének, de ő maga sem ismer. Én általában tudósok és diákok között hirdetem nézeteimet, az ő gondolataik ápolásáért tartom magamat felelősnek, és csak akkor érzem, hogy komolyan érint valami, ha egy közügy órájuk van komoly hatással. Mindenki ahhoz a bizonyos csoporthoz, osztályhoz szól, amellyel együtt dolgozik, s amelyet többé-kevésbé megfelelő módon képvisel.” De a sajtó „csendes forradalma”, a napi újság, mintegy a „második, szellemi reggeli” jóvoltából mindenki ehhez az osztályhoz tartozhat; ezt a „reggelit” a kis újságárus fiú osztogatja két centért reggelenként, például a hajnali munkásvonaton. Emerson tehát minden olvasó és gondolkodó emberhez szól, azzal a szilárd meggyőződéssel, hogy sikerül valami eredetit mondania a kialakult helyzetről, bár nem szakembere a napi politikának. A rabszolgaság intézményének elviselhetetlen szörnyűsége előtte is csak fokozatosan világosodott meg, közvetlenül a menekülő, az északi államokban menedéket kereső emberek láttán. A beszéd azonban több, mint buzdítás a rabszolgák befogadására és védelmére, több, mint a gazdasági és politikai nyereség reményében propagandát kifejtő politikusok bírálata. A filozófus, teológus és költő Emerson a szabadság és szolgaság mélyén meghúzódó erők rétegeit kutatja. Arra kíváncsi, egy magát kereszténynek valló ember hogyan juthat olyan lélektani helyzetbe, hogy nem látja világosan a menekülők nyomorát, a rabszolgaság és a kiszolgáltatottság ordító igazságtalanságát egy olyan országban, amely néhány évtizede vívta ki függetlenségét, s amely magára a világ leghatalmasabb szegleteként hivatkozik. Arra keres választ, milyen erők eredőjeként emelkedhet törvényerőre valami, ami törvénytelenység egy magasabb törvény szempontjából.

youtube.com

„Nos, uraim, eddigi életemet úgy éltem le, hogy nem szenvedtem az amerikai rabszolgaság semmiféle kellemetlen következményétől. Sohasem láttam, csak néhány pillanatképét kaptam el szemem Floridában és Karolinában, de ezek nem tettek rám nagy hatást. Sohasem hallottam az ostort, és sohasem éreztem, hogy nem beszélhetek és cselekedhetek szabadon, amíg négy évvel ezelőtt Mr. Webster, nagyhatású személyes befolyása révén, nem hozta országunkra a Szökött Rabszolgákra vonatkozó Törvényt.”

rabszolga fogók

1850. március 7-én Daniel Webster, Massachusetts egyik szenátora nagy beszédet tartott a Capitoliumban, az amerikai parlament szenátusában. A beszéd az úgynevezett új „Kompromisszum” mellett érvelt, amely a szökött rabszolgákra vonatkozó határozat kedvéért született. Ez a megegyezés a déli államok képviselőinek állandó panaszáradatát akarta csökkenteni. A déli gyapotültetvényesek küldöttei azokról a hatalmas károkról szónokoltak, amelyek ültetvényeiken az egyre szaporodó rabszolgaszökések miatt keletkeztek. Az egész Egyesült Államokat érintő gazdasági károokra hivatkoztak, és kétségtelen, már az 1830-as évekre a gyapot-export minden egyéb amerikai termék exportjának a kétszeresét tette ki. Ezért a Kompromisszum „lelkét” a menekülő rabszolgák elleni törvény képezte, amelyet egyszerűen „Menekülttörvény”-nek (*Fugitive Law*) neveztek. A törvény szerint a hivatalos szervek képviselőinek kötelességük az északi államokba menekülő rabszolgákat letartóztatni és visszatoloncolni gazdáikhoz. A kötelességszegőket 1000 dolláros (ma kb. 30 000 dollárnak, azaz egy szerényebb évi fizetésnek megfelelő) pénzbírsággal fenyegették, a jól teljesítő „rabszolga fogókat” (*slave-catcher*), „vérebeket” (*bloodhound*) – sok északi is hívta őket – fejenként 10 dollár jutalommal kecsegtették. Egy déli gazdának elég volt megesküdni a helyi bíróság vagy elöljáróság előtt, hogy az elfogott fekete: rabszolga, és az övé, és már vihette is haza az ültetvényre – akár a több éve szabad feketét is. A „gyanúsított” menekült nem kérhetett tárgyalást és semmiféle jogsegély nem állt rendelkezésére. Aki menekülő rabszolgát befogadott, rejtegetett, neki ételt vagy italt adott, hat havi

börtönre és – szintén – 1000 dollárra volt büntethető.[2] Az 1852-ben megjelent és rögtön 300 000 példányban elkapkodott *Tamás bátya kunyhója*, Harriet Beecher Stowe nálunk is jól ismert könyve erről az időszakról szól.

A rabszolgák ügye – és a bánásmód az indián őslakossággal – a lassan életre kelő amerikai demokrácia egyik legnagyobb ellentmondása volt. A gyökerek az Egyesült Államok születéséig nyúlnak vissza; a rabszolgáknak bonyolult és fájdalmas történetük van. „Ezeket az igazságokat maguktól értetődőnek tartjuk – hangzik a Thomas Jefferson által megszüvegezett Függetlenségi Nyilatkozat 1776. július 4-i változatának második bekezdése –, hogy minden ember egyenlőnek teremtett: hogy a Teremtő mindenkit elidegeníthetetlen jogokkal ruházott fel; ezek között pedig ott van az élet, a szabadság és a boldogulás[3]: és hogy ezek a jogok érvényesüljenek, kormányokat iktatnak be az emberek számára, amelyek igazságos felhatalmazásukat a kormányzottak egyetértésével nyerik el; s ha bármikor valamelyik kormányzati forma ezeket a célokat rombolja, a nép joga megváltoztatni, eltörölni ezt a kormányt és újat beiktatni, olyan elvek alapján, s a hatalom olyan formáiban, amelyek szerint a nép biztonsága és boldogsága leginkább megvalósíthatónak tűnik”. A Nyilatkozat, a későbbi amerikai Alkotmány alapelveit megfogalmazó, a tizenhárom állam elszakadását legitimizálni kívánó dokumentum körüli négynapos vita egyik legfőbb témája – Jefferson *Életrajzának* tanúsága szerint – épp a rabszolgák kérdése volt: „azt a cikkelyt, amely Afrika lakosságának rabszolgasorba hajtását elítélte, ki kellett húzni Dél-Karolina és Georgia kedvéért, ők ugyanis sohasem igyekeztek mérsékelni a rabszolgák behozatalát, épp ellenkezőleg, folytatni akarták. Északi testvéreink [értsd: az északi államok képviselői] is kissé kényelmetlenül érezték magukat a bíráló hallatán, mivel – bár nekik nagyon kevés rabszolgájuk volt – másoknak viszonylag sokat szállítottak.”[4]

Hulton Archive/Getty Images, huffingtonpost.com

Az ellentmondás tehát már az Egyesült Államok történetének kezdetekor jól érzékelhető volt: a rabszolga vagy „nem Isten teremtménye”, azaz „nem ember”, s nem vonatkozik rá a három „elidegeníthetetlen jog” és az „egyenlőség”. Vagy vonatkozik rá, de akkor nem maradhat rabszolga. A fekete lakosság sorsa hírhedten „Észak” és „Dél” polgárháborúig fokozódó megosztottságához vezetett, de a rabszolgaság intézményét olyan kemény, egész Amerikára kiterjedő gazdasági érdekek védték, hogy a „rabszolgák felszabadításának” szép eszméje is a rabszolgatartó és a nem-rabszolgatartó államok súlyos gazdasági ellentéteinek részeként merült fel; nem annyira mint cél, inkább mint eszköz. Az északi államok attól rettegtek, hogy a Dél szuverén, önálló államot hoz létre, beláthatatlan gazdasági és politikai következményekkel, és joggal gondolhatták, hogy az akkor már több mint hárommillió fekete lakosság

háború esetén melléjük áll. Természetesen voltak, akik nem érdekből képviselték a rabszolgák ügyét, különösen az északi „abolicionisták”, az „eltörlés”-pártiak radikális csoportja, az 1833-ban alakult Amerikai Rabszolgaság Ellenes Társaság William Lloyd Garrison vezetésével. (Emerson beszéde végén „tisztelettel” köszönti a Társaságot, és biztosra veszi, hogy sokan csatlakoznak hozzá.) Garrison nyíltan hirdette, hogy az Amerikai Alkotmány cinikusan pártolja a rabszolgatartást, amely ellenkezik a keresztény vallási elvekkel (ugyanígy felkarolta a női egyenjogúságért folytatott küzdelmet). A Társaság alapítói között volt Ellis Gray Loring bostoni ügyvéd is, Emerson régi iskolatársa és barátja, aki fő jogi tanácsadóként közreműködött, amikor Emerson 1844. augusztus 1-jén Brit Nyugat-India fekete lakosságának emancipációjáról tartott előadást.**[5]** Az amerikai törvényhozás – elsöprő többségi támogatás mellett – azonban beletörődött, hogy az Egyesült Államokban kétféle állam létezik: olyan rabszolgatartó déli államok, mint Virginia, Georgia vagy Mississippi, és ún. „szabad” államok, mint Massachusetts, New Jersey vagy Pennsylvania, ahol nem volt legális a rabszolgatartás, sőt, Loring a legfelsőbb bíróság előtt képviselte az álláspontot, hogy aki Massachusetts földjére lép, automatikusan szabad emberré válik.**[6]** 1820-ban, amikor Missouri rabszolgatartó államként bekerült az Egyesült Államok szövetségébe, megszületett az ún. Missouri-kompromisszum, amely kimondta, hogy – az egyensúly megőrzése érdekében – új államokat csak párosával lehet felvenni az „Unióba”: ha egy állam úgy csatlakozik, hogy abban legális lesz a rabszolgatartás, akkor vele egy időben fel kell venni egy olyan államot is, ahol majd nem. Az amerikai Képviselőház („Congress”), majd a Szenátus 1854 márciusában azonban már javában tárgyalta a Kansas-Nebraska törvényt, amely felfüggesztette a Missouri-kompromisszumot, s azt mondta ki, hogy Kansasban és Nebraskában egyaránt a 21 évnél idősebb fehér férfiak szavazata döntse el, törvényes vagy törvénytelen lesz-e a rabszolgaság.**[7]** Emerson beszédének közvetlen előzménye ez a törvény, amely – mint előadásában mondja – „végre tágra nyitotta a szemünket”, míg a Menekülttörvény azért tett sokat, hogy leoldja „az emberek szeméről a ragasztót”.

akár a száját is befoghatja

Az egyik fő „ragasztóoldó”, a szemek felnyitója a fent említett Daniel Webster volt, de úgy, ahogy Emerson szerint a gonosz indulatok általában működnek: megoldandó feladattá avatnak

valamit, amit eddig inkább a szőnyeg alá söpörtünk, s ezzel a gondot képező elemeket hozzáférhetővé teszik a jó erők számára.**[8]** Webster 1850. március 7-én tartott beszédét hatalmas várakozás előzte meg; a Szenátus karzata roskadozott az újságíróktól és a kíváncsi polgároktól. Webster eminens szónok volt: mélyzengésű baritonja, szellemes előadásmódja, kiváló érvelési technikája miatt sokan csak „az isteni Daniel”-ként emlegették. Előtte déli politikusok szólaltak fel; természetesen a rabszolgaság intézményének fenntartása mellett érveltek. Mit fog mondani a már akkor a legliberálisabb állam szenátora, Boston egyik büszkesége? „Elnök úr – kezdte Webster halotti csöndben –, ma nem úgy szeretnék szólani, mint egy massachusetts-i, sem úgy, mint egy északi, hanem mint egy amerikai, a Szenátus tagja... az Unió megőrzése érdekében szólok”. A háromórás beszéd – az államok közötti kiegyezés és béke nevében – végső soron a rabszolgaság mellett foglalt állást. Amikor az újságírók távirati beszámolóit elérték az északi városokat, a demokraták legtöbbször mélységes csalódásának és megvetésének adott hangot. Emerson ekkor ezt írta mindennap szigorúan vezetett naplójába (amelyet „szellemi bankszámlájá”-nak nevezett, mert legtöbbször ezt lapozgatva írta előadásait és esszéit): „A jóérzés nevében Mr. Webster ezekkel a szavakkal egyszer és mindenkorra akár a száját is befoghatja. A *szabadság* szó Mr. Webster szájából úgy hangzik, mint amikor egy kurtizán azt mondja: *szerelem*.”**[9]**

gettysburg.edu

1854-ben Webster már két éve nem él. Emerson március 7-i előadásában az Arisztotelész *Retorikájában* megfogalmazott etikai alapelv szerint ítéli meg Webster szónoklatait: az elhangzott beszéd elválaszthatatlan a szónok jellemétől.^[10] Másrészt a – bensőségesen ismert^[11] – kanti morálfilozófia talaján áll, hiszen Kant szerint „semmi sem gondolható el a világon, sőt, azon kívül sem, amit minden megszorítás nélkül jónak tarthatnánk – az egyetlen kivétel a jó akarat. Az értelem, a szellem, az ítélőerő, bárhogy nevezzük is a szellem *adottságait*, vagy a bátorság, az eltökéltség, a szándék szilárdsága mint a *vérmérséklet* tulajdonságai, mindezek kétségkívül sok tekintetben jók és kívánatosak; ám rendkívül rosszak és károsak is lehetnek, ha nem jó az akarat, amely felhasználja e természeti adottságokat, s amelynek sajátos minőségét ezért *jellemnek* nevezzük.”^[12] Emerson Webster jellemével több oldalon át foglalkozik. Webster az ékesszólás mestere volt. Úgy tudott személyes hangot megütni, hogy a tényeket mindig tiszta formájukban mutatta be, ezért „csodálatos haragja, amikor a szeme lámpásként gyulladt ki, az ügy érdekében felkorbácsolt haragként” tört föl. Úgy illesztett egy-egy részletet az egészhez, ahogy egy „asztalosmester” csúsztatja rés nélkül egymáshoz az alaposan megmunkált elemeket, miközben rendíthetetlenül állta meg a helyét, akár egy tölgyfa vagy hegycsúcs. „A törvény emberének, a Szenátus tagjának született”. A fejében a megfelelő helyekre sorakoztatta a jól szétválogatott gondolatokat, és amit helyesen látott, másokkal is meg tudta láttatni. „Ó, nagy kiváltság az ékesszólás adománya!”. Hálával tölti el az embereket, ha „tiszta és egyszerű nyelvre fordítják le nekik az igazságot”. Méltán vívta ki az emberek csodálatát, és sokáig maga Emerson sem volt kivétel.

rossz ügy szolgálatában

Működésbe lépett azonban az egyik legkárosabb folyamat, amely embert elsodorhat: mindazok, „akiknek nincs önbecsülésük és határozott egyéniségük”, akik nem önállóan gondolkodnak, az Elnököt is beleértve, Webster áldozataivá váltak, mert a nagy név „mögé bújtak”, átvették a véleményét, papagájként ismételték szavait, mert így kényelmesebb volt. „Ha [Webster] a feje tetejére állt, akkor ők ebben is követték”, ami mindig a könnyebb megoldás. „Nos, uraim: nem tévesztem őt össze az otromba és alpári politikusokkal”, hiszen köztudott, „hogymindig találunk olyanfajta becsvágyat és hitványságot, amely tömegek tudatlanságára és nemtörődömségére épít”. A hitványak úgy használják ki a műveletlenséget és az érdektelenséget, mintha cipőkanál lenne, amivel könnyebb felhúzni a lábbelit. Webster távol állt ettől, de még veszedelmesebb, amikor olyan képességek, mint az övé, rossz ügy szolgálatába kerülnek. Webster erkölcsi érzéke mondott csődöt. Talán „a politika gonosz befolyása, megrontó ereje vagy egyéni gyengeség révén” nem vette észre, hogy az értelemnek józanságot és helyes irányt, egységet és megfelelő ellenőrzést az „erkölcsi természet” ad. Emerson ismét a kanti etikát idézi föl, majd megszólal benne a költő, aki irodalmi mércével is mér: Webster „gondolatai sterilek lettek – magyarázza Emerson –, és többé egyetlen valamirevaló mondatot, egyetlen értékelhető aforizmát sem találunk a beszédeiben, amely megállná a helyét egy irodalmi szövegben”.

independent.co.uk

„Ma este lesz négy éve”, hogy „Mr. Webster súlypontját áthelyezve a rabszolgaság mellé állt – idézi fel az egyre lelkesültebb előadó a drámai pillanatot –, és személyes tekintélyét arra használta, hogy a Menekülttörvényt átsegítse”. „Az amerikaiakról úgy tartják, hogy az eredményességet, az ügyességet, sőt az ügyeskedést túl nagyra értékelik, a tisztességet túl kicsinyre. Nos, az ország hibája és vesztesége ugyanaz, mint Mr. Websteré: fontosabb a fizikai és szellemi képesség, mint a jellem”. Senki sem kételkedik abban, hogy Massachusetts eminens szenátora jó beszédek tudott tartani. Abban sem, hogy a Dél érdekében fel lehet hozni néhány érvet. „Mindig lesznek ügyes szövegek és gondolatok és érvek”, de mindig az ember alapvető beállítottsága és belső érzéke, a fő irányt megadó szellemi magatartás, viszonyulás dönti el, valaki a helyes vagy a helytelen mellé áll-e. „Ki kérdőjelezné meg egy okos és tetszetősen érvelő ügyvéd képességeit, amikor egy pártot védelmez, vagy egy peres ügy egyik vagy másik oldalát képviseli?” De „a kérdés, amelyet

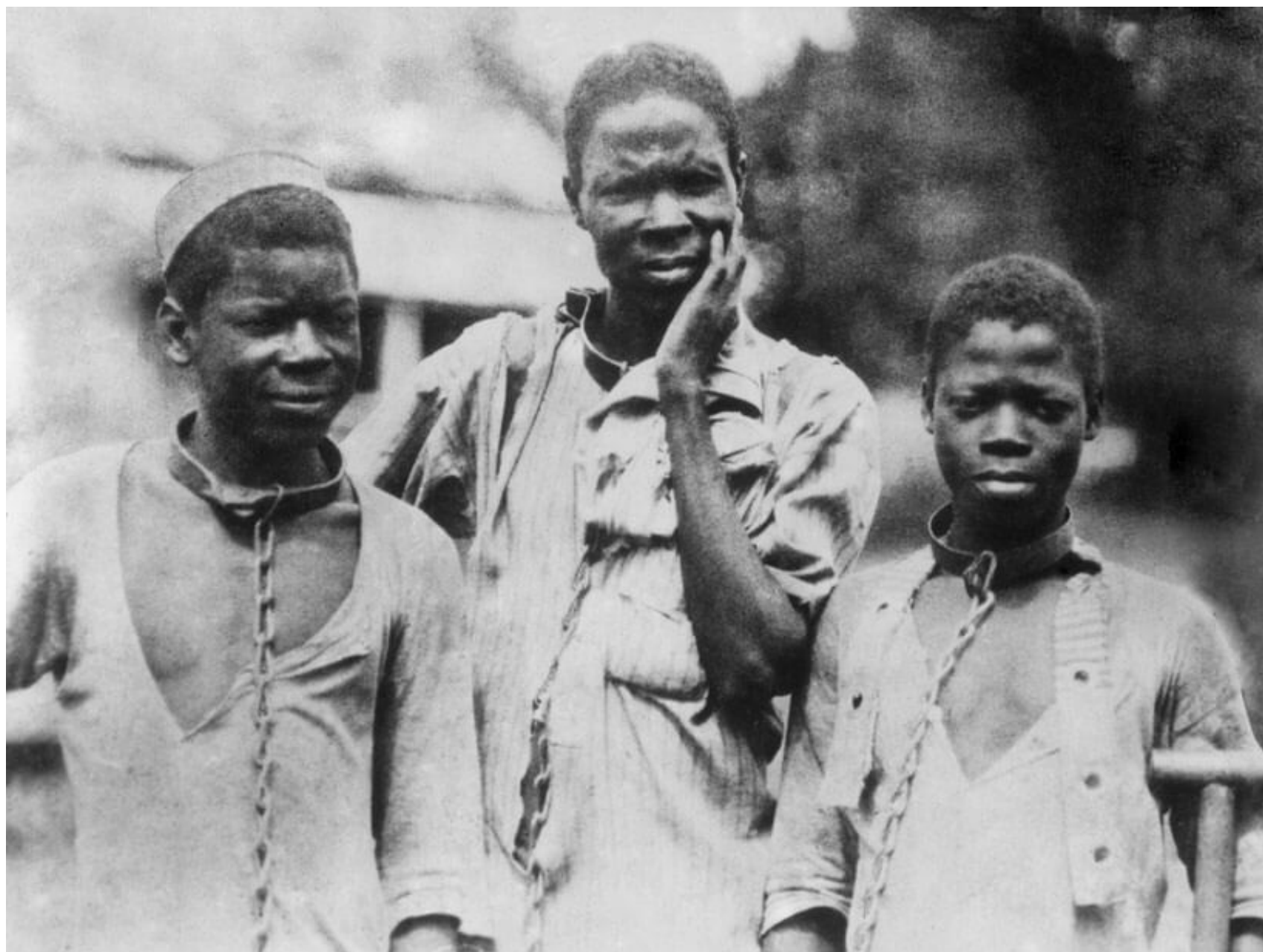
a történelem tesz majd föl az utolsó órában, megelőzi az összes többi: amikor muszáj valamelyik oldalra állni, amikor az ellentétes erők összeütköznek, a kérdés ez: hol állunk? Hol találjuk magunkat? „A fontos elvek, az emberség és emberiség, az igazságosság oldalán vagy az erőszak, a gyalázkodó beszéd, az elnyomás és a káosz oldalán?” Vagy egyszerűbben: „Az emberért vagyunk-e, az ember javára, vagy a bántására és kárára? A kérdés az volt, vajon úgy kezelik-e az embereket, mint az állatbört, vajon a feketék[13], Spanyol Amerika [Dél-Amerika] őslakosságához hasonlóan, csupán pénzen mért egyedekké, árucikké válnak-e. Vajon ezt az intézményt, ami valamiféle pokoli őrlőmalomként, gyárként élő embereket *emberszabásúakká*, majmökká szab át, fenntartsuk-e, bővítsük-e, és Mr. Webster és az ország a csempésztörvényt választotta. A züllés által felszabadított gonoszság végtelen. Mindenki egészen más lépést várt Mr. Webstertől. Ha valaki akkor, abban az órában akkora jelentőséggel rendelkezett volna az országban, mint ő, mindenkit észhez tudott volna téríteni. De egyetlen pillanatnyi szünet sem adatott. Mr. Webster mélyen beleásta magát mindabba, ami visszataszító a szabadság és a jó erkölcs szempontjából. Valami jól irányzott merénylettel az egyház, az értelmiség és az ifjúság erkölcsi érzékét is megrontotta. [Taps][14]”. Webster ezt úgy érte el, hogy „mélyen hajbókolt a Keresztény Egyháznak, minden vasárnapi illedelemnek eleget tett, de amikor az etikára és az erkölcs parancsaira emlékeztették, őszintén kifejtette, hogy nem hisz egy magasabb törvény elkötelező erejében”.

a lelkiismeret törvénye

A „magasabb törvény” kifejezésnek ekkor már több értelme is terjedőben volt. Jelentette egyrészt a kereszténység egyik törvényét, amely az üldözöttek befogadására, megsegítésére, az egymás iránti szeretetre, az emberek Isten előtti teljes egyenlőségére vonatkozik. Például amikor 1851-ben egy Shadrach nevű szökött rabszolgát megmentettek üldözőitől Bostonban, a *Courier* című konzervatív lap elítélte „a magasabb törvény”-t hirdető bátor lekipásztorokat, név szerint Charles Sumnert, Theodore Parkert és George Thompsont és „bandájukat”. [15] De terjedőben volt az az értelem is, amelyben Henry David Thoreau – maga is elkötelezett rabszolgamentő – használta 1849-ben megjelent, később nagy hírnévre szert tévő előadásában a polgári ellenállásról. [16] Ebben a „magasabb törvény” a lelkiismeret törvénye: egyetlen kormány sem kényszeríthet senkit, sem törvénnyel, sem semmilyen más úton, hogy az egyén a saját lelkiismerete, jó meggyőződése ellen cselekedjen, bárminek eleget tegyen. Azt hiszem, Emerson, Thoreau egyik fő pártfogója és barátja mindkét értelmet hagyja érvényesülni. Emerson hosszan ecseteli, hogyan kriminalizálta a Menekülttörvény nemcsak a rabszolgákat, hanem az emberiség és a „magasabb törvény” nevében cselekvő fehér lakosságot is. Aki a szövetség, az Államok egységét félti – s az „unió!” felkiáltás „siralmas ismételtetése” Emerson szerint egyetemekre, művelt emberekre és a vallási vezetőkre egyaránt jellemző –, az bizony elkésett, mert a szétesés már megkezdődött, a megosztottság napnál világosabb, az Uniónak már egy ideje vége van. Mára a „nemzeti egység” hangoztatása nem jelent többet: „értsünk egyet a törvénytelenységben, mások kihasználásában”. A kiáltozás csak azt mutatja, hogy az élők között sokan pusztán „anyaggá” merevedtek, hogy egy bűntény már nem borzaszt el senkit, és hogy amit „vallási érzék”-nek, „helyes ítélőképességnek” nevezünk, egyszerűen megsemmisült a maga „régis tisztaságában”. Ez a sárkány, amely fenyegeti Amerikát. „Mi magasan képzett kultúrnépként tekintettünk önmagunkra, de úgy tűnik, a hasunk megszökött, és elszaladt a szívünkkel és a lelkiismeretünkkel”.

Emerson ezután arról számol be, hogy furdalta a kíváncsiság, a „whig”-eket, a konzervatív politikusokat (a későbbi republikánusokat) mi vitte rá, hogy eljártssák azt a szerepet, amelyet a Menekülttörvénnyel kapcsolatban eljátszottak. Felkereste néhányukat – akiket a többségnél józanabbnak, meggondoltabbnak tartott –, s rendre azt a választ kapta, hogy a whigek „nem érznek elég erőt magukban, hogy kellően ellensúlyozzák a demokraták előretörését az országban.” Úgy ítélték meg a helyzetet, hogy minden „a fékevesztett szabadosság, szélsőséges felforgatás felé halad”. Lassítani igyekeztek a szakadék felé száguldó szekeret. Arkansas és Karolina [17] mellé álltak, hogy megmutassák, így még mindig erősek, és ezzel késleltessék az általános romlást. „Uraim – kezd hosszabb és egyre filozofikusabb eszmefuttatásba

Emerson –, én tiszteletben tartom a konzervativizmust. Tudom, mennyire mélyen beleivódott a természetünkbe, és mennyire bajos lerázni magunkról. Mindannyian konzervatívok vagyunk – mindannyian, lényegüket tekintve, félig whigek, félig demokraták. Hamarabb rúgjuk el magunkat erről a földgolyóról, vagy ugrunk ki a bőrünkéből, mintsem hogy megszabaduljunk a whigségünktől vagy a demokratáságunktól. A természetben két fő erő működik: a sors és a szerencse, a szükségszerűség és a kiszámíthatatlanság, a dolgok rendje, és az akarat, vagy a kötelesség, a 'lehet, szabad' [*may*] és a 'szükséges, kell' [*must*], s mi ezen ellentétes erők küzdelme által létezőnk. Egyfelől megvan bennünk a kötelességtudás és az érzék a helyes cselekvésre: a „szabad” és a „lehet”. Másfelől ott van az alapvető szükségletek kielégítésére vonatkozó „kell” is. A politikában a whig azt helyezi előtérbe, ami volt, elmúlt: a régi szükségleteket. A demokrata, a reformer valami jobbat részesít előnyben, a valóban jót, a 'lehet'-eket, a 'szabad'-okat. [...] De tudatosítsuk magunkban, hogy messze a szegénység és az étvágy leküzdése, azaz a 'kell' fölött áll az emberi ösztön, ami arra készlet, hogy felkeljünk – és segítsünk embertársainkon.”

prweb.com

Sokan az Alkotmányra hivatkoznak, folytatja Emerson, amelyben „nem szerepel a 'rabszolga' szó” – de ezen most csak azok örvelezhetnek, akik bűntényeket akarnak elkövetni ennek védelme alatt. Vagy hivatkozzunk a Legfelsőbb Bíróságra? „Ó remek törvényeket, kitűnő törvényeket hoztak – mondja gúnyosan Emerson –, amelyek kiválóak a bárányok számára. Csakhogy a bírót a farkasok közül választották, aki a törvénynek rabszolgai értelmezést adott” [*Taps és nevetés*]. „Azt hiszem, sajnós, senki sem fog egyetlen korábbi megállapodásra, törvényre, szövetségre támaszkodni, olyanokra, mint a szentségek rendje, egyházak vagy a Biblia, hiszen akkor már elhangzott volna, hogy keresztény ember nem tart rabszolgát, de a keresztényeknek igenis vannak rabszolgáik! De ha vannak rabszolgáik, akkor nem olvasták a Bibliát! De épp azért olvassák a Bibliát, hogy fenntartsák a rabszolgaságot! Ha a rabszolgaság jó, akkor a gyűjtogatás, a lopás és a gyilkosság is mind jó, és az Egyesült Államoknak ezeket támogatnia kell. [*Taps*] Ez mind azt mutatja, hogy sem formák, sem alkotmányok, sem törvények, sem semmiféle szövetség

nem jó önmagában. Az ördög kényelmesen befészkel magát mindegyikbe. [Taps] Az egyetlen remény egy-egy ember saját életében van. A törvények mit sem érnek anélkül, hogy lojális állampolgárok be ne tartanak. Ha Krisztust akarjuk megérteni, Krisztusnak a szívünkben kell lennie. [Taps] A most zajló események azt értetik meg mindannyiunkkal, hogy csupán ki-ki maga lehet a rabszolgaság védőgátja. Ha a szabadság ügyét akarjuk felkarolni, nem ostobán másokban kell bizakodni. Nektek kell erődökké és harcosokká válnotok – ti magatok legyetek egy-egy Függetlenségi Nyilatkozat – az alapokmány, a csata, a győzelem.” [Taps]

A szabadság nem olcsó.

Emerson, az *Önbizalom* [*Self-Reliance*] szerzője külön kitér arra: csak az alkalmas, hogy közösségben éljen, aki önmagáért felel, saját, jól megalapozott véleménye van, amely mellett önálló

elmeként érvelni tud. Ezt New York-i közönsége számára így „fordítja le”: minden egyes ember akkor védi New York törvényeit igazán, ha azokat saját értelme és lelkiereje szerint gondolja át; csak így lehet minden rossz ellensúlya és az igazság képviselője: „ezért létezik egy-egy lélek ebben a világban”. És megszólal az az Emerson is, aki a hivatalos egyházaknak hátat fordítva saját istenhitet alakított ki: „Ha bármikor egy ember arra a felismerésre jut, hogy számára nincs egyház, csak egyszerű reggeli imádsága, nincs más alkotmánya, mint az a készsége, hogy mindenkivel igazságos, és jót igyekszik tenni, hogy nincs más szabadsága, mint az elszánt akarat, hogy helyesen fog cselekedni, akkor segítség és szövetségeseik érkeznek majd hozzá, mert az egész univerzum örökkévaló alkotmánya az ő oldalán áll. Nincs értelme leszavazni a gravitációt és az erkölcsöt.” [Taps] Emerson egzisztenciális emberségben és jóságban hisz: „az ember nem bűntényekre és tolvajlásra született”, mert az, „aki bűntényt követ el, létének célját rombolja le.” „Azt hiszem, ez minden térfélen tapasztalható: az elnyomás eltorzítja az erkölcsi éleslátást, és bár az értelem tovább termel valami erkölcsnek kinéző valamit, a józanságot éri támadás, az ép elme omlik össze.” És Emerson a szabadság kivívásának hazai és nemzetközi példáit kezdi sorolni, még az 1848-49-es szabadságharc utáni megtorlásban vergődő Magyarországot is említi. „A szabadság nem olcsó. A szabadság az emberi tökéletesség eredménye.” Emerson – és ezzel már sok kortársának, például Nathaniel Hawthorne-nak is nehéz volt egyet értenie – hitt abban, hogy „azok az egyetemes elvek, amelyeken a világ nyugszik, összeegyeztethetetlenek a rabszolgaság intézményével; ez garantálja, hogy meg fog bukni.” A rabszolgaság intézményét csak egy mindkét oldalon hatalmas vesztségeket követelő, négy évig tartó véres polgárháború számolta fel; a mindenki által elfogadott rabszolga-felszabadításról szóló törvény 1868-ban, a minden felnőtt férfinak „fajtól, bőrszíntől és megelőző szolgálattól függetlenül” szavazati jogot biztosító határozat („a tizenötödik alkotmánykiegészítés”) 1870-ben jelent meg.[18] A mindennapokban a lassú emancipációt is csak hatalmas nehézségek árán lehetett megvalósítani; a szenvedés, a megaláztatás, a létbizonytalanság, a félelem, a menekülés olyan sárkányok, amelyeknek szüntelenül és mindenütt újránó a fejük. Hát nem tudta ezt Emerson?

thedailybeast.com

Azt hiszem, tudta. De mit tegyen egy értelmiségi, aki persze, hogy a könyvei között, a hintaszékében írogatva és családjá körében, barátaival beszélgetve érzi igazán jól magát, vagy az előadói pulpituson, de azt is tudván tudja, hogy akár saját kertjében felbukkanhat egy szökött rabszolga, és hogy a közhangulat, a gazdasági érdekeket képviselő politika a menekültek ellen fordul, még saját, liberálisnak hitt államában is? Emersonnak volt egy nagy helyzeti előnye: őszintén hitte, hogy az ember arra született, hogy jót cselekedjen, hogy saját elméjére hallgatva, saját meggyőződéséért felismerheti az egyetemes törvényt, amely embert és embert összefűz, s amely ragyogó betűkkel írta le, hogy minden ember egyenlőnek született. A szabadság nem kiváltság, hanem mindenkinek járó alapszükséglet, mint az étel, az ital, a pihenés, az egészség. Mindenkinek joga van tehetsége szerint megvalósítani, embertársai javára, amit éppen ő – és senki más – tud adni annak a közösségnek, amely körülveszi. Épp ez az ember mivolt elidegeníthetetlen lényege. Hitte, hogy fiatal országa ezért jött létre, ezt akarja már itt a Földön megvalósítani. Beszéde végén példákat idéz még gonosz vagy megtévesztett kormányzókról, a progressziót konzervativizmusra cserélő egyetemekről, egy átpolitizálódó egyetemi professzorról, aki hataloméért és befolyásért nem költészetéről beszélt, nem gondolkodni tanított, nem a tudást terjesztette, hanem elítélte azokat, akik szabadságot akarnak a rabszolgáknak. A záró sorok így hangzanak: „A Menekülttörvény sokat tett azért, hogy leoldja szemünkről a ragasztót [*nevetés és taps*], és most a Nebraska-törvény tágra nyitotta [*nagy taps és nevetés*]. A Rabszolgaságellenes Társasághoz sokan csatlakoznak idén. A Whig párt is csatlakozik. [*Taps*]; a Demokraták is csatlakoznak. [*Taps*] A Szabad Államok lakossága is csatlakozik. [*Taps*] Nincs kétségem, hogy végül a Rabszolgatartó Államok is csatlakoznak [*Hatalmas taps*]. De, előbb vagy utóbb (amikor Isten akarja), bárki is csatlakozik vagy marad távol, remélem, hogy végre a kétely végére értünk – és hisszük, hogy van Isteni Gondviselés a világban, amely csak akkor ment meg minket, ha mi is együttműködünk. [*Hatalmas és újra meg újra ismétlődő taps*]”.

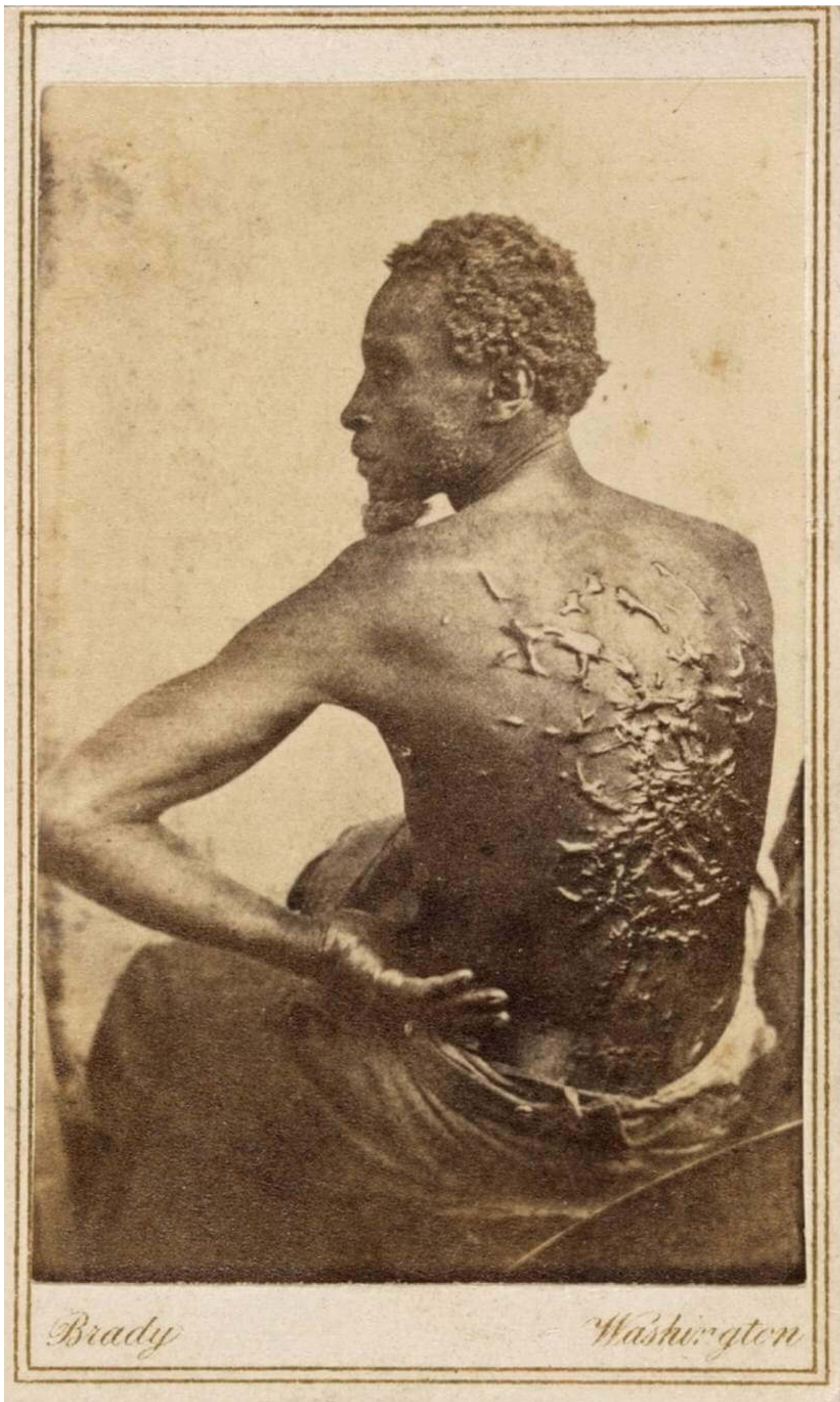
az egyetlen remény

Emersonnak sikere volt, záró sorait rendkívül lelkesen fogadták. De biztosan azt is tudta, hogy a tapsolók nem a rabszolgatartó

ültevényesek, hogy ilyen alkalmakra épp azok nem jönnek el, akiknek ezeket a szavakat hallani kellene. Azt is tudta, hogy aligha volt tanár, író, költő, filozófus, aki megváltoztatta volna azok gondolkodását, akik már régen meggyőződtek a maguk igazáról, és legfeljebb a látszat kedvéért hallgatnak meg bárkit is. Vagy azokat, akik mások felett uralkodni, másokkal rendelkezni akarnak; és tulajdonként tekinteni nemcsak „hivatalosan” rabszolgasorban tartott emberekre lehet. De akkor: volt értelme? A kérdés még akkor is jogosan tehető fel, ha az előadó őszintén hisz az emberek eredendő jóságában és nevelhetőségében. Még akkor is, ha az előadó úgy gondolja, a világban a rossz, a gonosz önmagát számolja fel; a gonoszok egymással és önmagukkal hasonlanak meg és hagyják el kárvallottan a küzdőteret, hogy a jó érvényesülhessen, sőt, talán magukba is szállnak és „megjavulnak”. Újra kérdezem: volt értelme? Azt hiszem, van – a nyílt bírálatok és hitvallások mellett – olyan réteg az emersoni szövegben, ami erre a sokszor feltett, mindig kínlódó kételyektől súlyos kérdésre is válaszol. Például ez a mondat: „Az egyetlen remény egy-egy ember saját életében van.”

Mert Emerson azt is tudta és hitte, hogy – akár segítségére siet a „Gondviselés”, akár nem – a hiteles, őszinte szavaknak azért még nem párolgott el minden erejük mindenki számára. Bármennyire is sok kétely fog el bennünket saját szavaink igazsága felől, bármennyire is tudjuk, hogy mennyire töredékesen tudunk csak valamiről beszélni, azért valami a másik térfélre kerül abból, amit áttekinthetően, tisztán, pontosan mondunk el, és lesz, aki ezt meghallja. És hogy igenis a szabadság, a részvét, a jóság és az igazság, sőt – bár ezeket írom le a legóvatosabban – igaz barátság és szeretet, bármennyien és bármennyire is visszaéltek és visszaélnék ezekkel a szavakkal, újra meg újra, és bármennyire is sárkányok nyaka tekeredik körük, hogy fojtogassák őket, azért mégsem pusztá szavak, hanem gondolatok, tettek, valóságok tudnak lenni. Igenis van egy „magasabb törvény”, a lelkiismeret, az emberség, az emberi méltóság törvénye. És ezt ki kell mondani, hogy valami ellensúlyozza, ami nem hajlandó róla tudomást venni, vagy elkoptatja és kiüresíti, vagy egyenesen meg akarja semmisíteni.

Mert azért mindannyian szabadok és boldogok szeretnénk lenni, de ez épp akkor, és csak akkor lehetséges, ha mindenki más is az.

wikimedia.org

[1] Emerson előadására a következő kiadás alapján hivatkozom: „Last of the Anti-Slavery Lectures” in *The Norton Anthology of American Literature*, szerk. Nina Baym, et al., Ötödik kiadás, New York and London: W. W. Norton and Company, 1998, pp. 1174–1183. Az antológia a beszéd elhangzását 1854. március 7-re teszi, más Emerson-kiadások – „The Fugitive Slave Law” [A rabszolgaszökevények (elleni) törvény] címmel és némileg különböző szöveggel – március 4-re, pl. *The Complete Essays and Other Writings of Ralph Waldo Emerson*, szerk.: Brooks Atkinson, New York: The Modern Library, 1950, pp. 861–876. – Ahol másképp nem jelzem, a fordítás mindenütt az enyém. Emerson előadását hol szó szerint, hol kivonatossan idézem.

[2] Vö. Pauline Maier, Merritt Roe Smith, Alexander Keysaar és Daniel J. Kevles: *Inventing America. A History of the United States*. New York and London: W. W. Norton and Company, 2003, pp. 474–476.

[3] Ez a híres *pursuit of happiness*: szó szerint: 'a boldogság kergetése, követése', vagy akár: 'hogyan (az ember) boldog lehessen'.

[4] Thomas Jefferson: „From the *Autobiography*”, in: *The Literature of the United States*, szerk. Walter Blair et. al., Glenview, Illinois and London: Scott, Foresman and Company, 1971, (pp. 421–431), pp. 426–427.

[5] Vö. Emerson: „Address: Emancipation in the British West Indies”, in: Emerson: *The Complete Essays*, i. k., pp. 831–857.

[6] Vö. *Emerson in His Own Time. A Biographical Chronicle of His Life, Drawn from Recollections, Interviews, and Memoirs by Family, Friends, and Associates*, szerk. Ronald A. Bosco és Joel Myerson, Iowa City: University of Iowa Press, 2003, pp. 10–11.

[7] Vö. a *Norton Anthology* lábjegyzetével: i. k., p. 1174.

[8] Emerson sohasem volt hajlandó elismerni az „eredendő bűn” és a „metafizikai gonosz” létezését: a 19. században sokak által (pl. Goethe, Hegel) osztott, Leibnizig visszavezethető gondolat szerint a gonosz a történelem hajtóereje, a „szükséges rossz”. „A történelem első leckéje – mondogatta gyakran Emerson – a Gonosz jósága. A Jó: orvos, de a Rossz jobbitó” (idézi Ronald A. Bosco: „Ralph Waldo Emerson, 1803-1882: A Brief Biography” in: *A Historical Guide to Ralph Waldo Emerson*, szerk. Joel Myerson, New York and Oxford: Oxford University Press, 2000 (pp. 9–60), p. 52.

[9] Idézi Pauline Maier, et. al.: *Inventing America*. i. k., p. 460.

[10] Vö. Arisztotelész: *Retorika*, ford.: Adamik Tamás, Budapest: Gondolat, 1982, 1356a.

[11] Emerson már a 30-as években alaposan tanulmányozta Kant filozófiáját, és Coleridge-et olvasva is számos kanti gondolatot ismert meg, vö. *Critical Companion to Ralph Waldo Emerson, A Literary Reference to His Life and Work*, szerk. Tiffany K. Wayne, New York: Facts on Life Inc., Infobase, 2010, p. 5, pp. 316–317 és pp. 353–354.

[12] Immanuel Kant: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése*, ford.: Berényi Gábor, Budapest: Gondolat, 1991, p. 20, a kiemelések eredetiek.

[13] Az eredetiben „negro race” 'néger faj' van, de ezek a 19. században még ártatlan szavak mára olyan jelentésekkel telítődtek, amelyeknek szó szerinti fordítása egy 21. századi magyar szövegben sérthetik az olvasó érzékenységét.

[14] Mint említettem, ez a kiadás a hallgatóság reakcióiról is beszámol.

[15] Vö. *The Norton Anthology of American Literature* lábjegyzetével, i. k., p. 1179.

[16] Nálunk inkább „polgári engedetlenség”-ként ismeretes, de az eredeti cím „Resistance to Civil Government” [Ellenállás a polgári kormánynak], vö. *The Norton Anthology of American Literature*, i. k., pp. 1752–1767.

[17] Ezek rabszolgatartó államok voltak.

[18] Pauline Maier, et. al. *Inventing America*, i. k., p. 531.

felső kép | pbs.org